
Polemika

Pokus o malú odpoveď na kritiku našej analýzy Singerovho (anti)druhizmu – (nielen) Petrovi Sýkorovi a Davidovi Černému

Inocent-Mária V. Szaniszló —

Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, Košice

Kritika nášho článku uverejneného v druhom čísle minuloročného *Filosofického časopisu*¹ nás veľmi neprekvapila. Prekvapenie však vyvolal skôr jej (pod)tón. Pokúšali sme sa najprv odpovedať na ohlas, ktorý inicioval David Černý.² Keďže však seriózne odpovedať na kritiku v priebehu akademického školského roka je vzhľadom na pracovnú vyťaženosť v procese budovania nášho vedeckého pracoviska veľmi náročné, dostávame sa až teraz k našej reakcii. Medzitým sa však ozval práve jeden, v našom článku citovaný, propagátor Singerových myšlienok, prof. Sýkora,³ a tak sa nám naskytl nový rozmer pre našu reflexiu.

Najprv by sme radi zdôraznili, že náš článok sme písali pri vzniku Inštitútu aplikovanej etiky prof. Alexandra Spesza v roku 2009 ako reakciu na v tom čase uverejnenú záplavu propagácie Singerových myšlienok v slovenskej odbornej tlači. Pri čakaní na umožnenie jeho publikovania vo *Filosofickom časopise* sa však udialo niekoľko udalostí, ktoré viedli k prvej významnej korektúre nášho článku. Úprava bola nevyhnutná vzhľadom na to, že iniciátor tohto článku, jeden z našich doktorandov, sa vzdal ďalšieho štúdia a úplne zmenil svoje pole pôsobnosti. Z pôvodne polemického článku sme sa teda

1 Szaniszló, I.-M. V., Má človek vo vesmíre zvláštne postavenie medzi živočíchmi? Niekoľko kresťanských filozoficko-etických úvah k znovuoobjaveniu Singerových názorov o človeku, jeho zrode a jeho mieste medzi inými živočíchmi. *Filosofický časopis*, 60, 2012, č. 2, s. 255-271.

2 Černý, D., Inocent-Mária V. Szaniszló o Peteru Singerovi. *Filosofický časopis*, 60, 2012, č. 6, s. 885-897.

3 Sýkora, P., Singerova britva, druhizmus a výnimočné postavenie človeka vo vesmíre. *Filosofický časopis*, 61, 2013, č. 3, s. 415-426.

pokúsili vytvoriť sprievodcu kritikov Singerových názorov v odbornej literatúre, ktorá reagovala na jeho myšlienky. Motívom bolo práve tzv. znovobjavenie v západnom svete vtedy už hodne zabudnutého Singera a jeho v 80. rokoch škandalózných výrokov, vďaka ktorým vznikali dokonca bariéry na hraniciach vtedajšieho Západného Nemecka (nehovoriac o zákaze Rady Európy, ktorá Singerovi znemožnila prednášať na svojej pôde, čoho výsledkom bola jeho kniha *Practical Ethics*⁴). Lenže čím ďalej Singer svoje názory prezentoval, tým viac sa vo svojom – ako sa viacerí odborníci na tento filozofický smer zhodujú – mimoriadne kontroverznom poňatí utilitarizmu, a filozofickej argumentácie vôbec, zamotával a tým viac jeho názory strácali na zaujímavosti.

Na tomto mieste uznávame, že zatiaľ nie sme veľkí odborníci na utilitaristické teórie, ktoré rád používa Peter Singer. Práve preto sa pri posúdení jeho pozícií snažíme odvolať na v tomto odbore všeobecne uznávaných vedcov, aby sme sa tak vyhli „povrchnému spôsobu kritiky P. Singera v stredo-európskom priestore“, ktorý by nám rád vyčítal prof. Sýkora.⁵ Mnohí filozofi nazývajú Singerov utilitarizmus veľmi kontroverzným a celú jeho „precíznu argumentáciu“ považujú za mimoriadne filozoficky nepresnú.⁶ Rád by som tu citoval profesora Michaela Rosenbergera zo Súkromnej katolíckej univerzity v Linzi v Rakúsku, jedného z najlepších súčasných odborníkov na utilitarizmus. Rosenberger ako katolícky profesor morálnej teológie uvádza, že utilitarizmus vôbec nie je absolútne zavrhnúťhodná etika, ktorá šíri strach a hrôzu. Platí to možno pre filozofa, akým je Peter Singer, ktorý nie je stúpencom rozhodujúceho prúdu utilitaristov, ale skôr prináša podstatne zjednodušenú populárnu verziu utilitaristických teórií. Tie síce pútajú bombastickými tézami, avšak veľmi málo odhaľujú skutočnú kultivovanosť odbornej diskusie.⁷ Týmto vlastne reagujeme na dosť nevyberavý útok prof. Sýkoru,

4 Singer, P., *Practical Ethics*. Cambridge, Cambridge University Press 1982. Porov. Düwell, M., *Bioethik. Methoden, Theorien und Bereiche*. Stuttgart, J. B. Metzler 2008.

5 Sýkora, P., Singerova britva, druhizmus a výnimočné postavenie človeka vo vesmíre, c.d., s. 416.

6 Napr. Christopher Stackpoole z Queenslandskej University of Technology v súvislosti s diskusiou okolo Singerovej prednášky o „efektívnom altruizme“ (porov. Singer, P., The why and how of effective altruism?; dostupné z [www: http://www.ted.com/talks/peter_singer_the_why_and_how_of_effective_altruism.html?source=email#.UZ1WwFYg6MT.email](http://www.ted.com/talks/peter_singer_the_why_and_how_of_effective_altruism.html?source=email#.UZ1WwFYg6MT.email) [cit. 4. 6. 2013]) hovorí práve o kontroverznom utilitarizme. Dostupné z [www: http://www.linkedin.com/groupItem?trk=eml-anet_dig-b_pd-ttl-cn&gid=1043887&view=&ut=3C58sdxZWQgRM1&srctype=discussedNews&item=243461115&type=member](http://www.linkedin.com/groupItem?trk=eml-anet_dig-b_pd-ttl-cn&gid=1043887&view=&ut=3C58sdxZWQgRM1&srctype=discussedNews&item=243461115&type=member) [cit. 4. 6. 2013]. Takisto známy prof. Düwell z Utrechtu, ktorého nemožno radiť podľa Sýkorových kritérií k priaznivcom „tých, ktoré všetko vedia dopredu“, uvádza, že medzi klasickým utilitarizmom J. S. Milla a preferenčným utilitarizmom P. Singera existuje rad podstatných rozdielov. Porov. Düwell, M., *Bioethik. Methoden, Theorien und Bereiche*, s. 61 a zvlášť k nesprávnej filozofickej argumentácii Singera s. 72-73.

7 Porov. Rosenberger, M., *Determinismus und Freiheit. Das Subjekt als Teilnehmer*. Darmstadt, WBG 2006, s. 284.

ktorý tvrdí, že kritici utilitarizmu majú „hlboké morálne presvedčenie, že utilitarizmus je zvrátená etická teória“.⁸

Samotné Singerové názory totiž naozaj nie sú tak samozrejme jasné a „precízne“, ako to niekomu vyplýva z jeho lektúry. To nakoniec poznamenávajú okrem Düwella a Stackpoola aj ďalší odborníci, ako napr. prof. Schockenhoff vo svojej nanovo prepracovanej knihe *Ethik des Lebens*⁹ alebo autori knihy *Architekti kultury smrti* (osobne si myslíme, že tento názov nie je veľmi šťastný), ktorej preklad je dostupný aj v češtine.¹⁰ Jej autori DeMarco a Wiker takisto upozorňujú, že sám Singer svoje názory často modifikoval, hlavne pred svojim nástupom na miesto profesora na univerzite v Princetone.

Kritické reakcie ako Černého, tak aj Sýkoru však vnímame jednoznačne pozitívne. Napriek tomu sme toho názoru, že Černého masívna a mentorská kritika, ktorá prináša – aj vzhľadom na naše vlastné nepresnosti, o ktorých sa ešte zmienime – väčšiu precíznosť pri niektorých formuláciách, takisto ako Sýkorov „ideologický dešpekt“ potrebujú práve taký spôsob úvah, ktoré ponúka naša strana. Ak by sa tieto, zatiaľ dost vzdialene stojace, pozície aspoň trochu začali snažiť o spoločný dialóg, tak sa nám podarí urobiť hodne záslužný skutok pre filozofiu, etiku, teológiu ako aj vedu ako takú. Preto si tu dovoľíme niekoľko predbežných poznámok.

Otázka, či diskusiu, ktorá prebehla medzi Sýkorom a Volekom a ktorou sme vlastne našu reflexiu začali, pán Černý čítal, alebo nie, vypovedá o trocha smutnej ignorancii našich spoločných česko-slovenských filozofických diskurzov. Veď daná polemika vytvorila práve v roku 2008 v slovenskom časopise *Filozofia* veľmi zaujímavý prehľad chápania novotomistického a anglosaského pohľadu na danú problematiku. Takisto čo sa náboženskej orientácie alebo skôr diela prof. Sýkoru týka, pýtame sa, či sa oba naše národy už naozaj tak navzájom odcudzili, že tých pár špecialistov v oblasti filozofie a teológie, ktorí sa bioetiky z pohľadu filozofie a teológie venujú, je možné tak veľkoryso ignorovať. Hlavne, ak sám pán Černý pri príprave svojich publikácii spolupracoval so slovenskými bioetikmi, dokonca aj z konzervatívnych katolíckych kruhov.¹¹ Myslíme si, že práve Sýkorov ohlas dobre zapadol k celkovej profilácii názorov na danú tematiku. Preto sme radi, že prof. Sýkora sám na náš článok zareagoval.

8 Sýkora, P., Singerova britva, druhizmus a výnimočné postavenie človeka vo vesmíre, c.d., s. 421.

9 Porov. Schockenhoff, E., *Ethik des Lebens*. 2. Aufl. Freiburg im Br., Herder 2009, s. 576-578.

10 DeMarco, D. – Wiker, B., *Architekti kultury smrti*. Přel. A. Povolná a kol. Praha, Res claritatis 2011. Táto kniha hodne dopĺňa a presne cituje napríklad jednotlivé Singerove modifikácie. Máme pocit, že táto publikácia pánovi Černému tak trochu unikla.

11 Takým je napr. odborný recenzent ním pripravenej knihy: Černý, D. a kol., *Lidské embryo v perspektívě bioetiky* (Praha, Wolters Kluwer/CEVRO Institut 2011), člen bioetickej subkomisie Konferencie biskupov Slovenska, dnes prof. MUDr. Jozef Glasa, Csc.

A teraz už k samotnej polemike. Argument, že vatikánska inštrukcia sa týka len katolíkov, nesvedčí o vecnej filozofickej argumentácii autora, skôr o jeho vývoji ako v oblasti vedy, tak aj spoločensva, ktoré sa nazýva Cirkev. Vatikánska inštrukcia totiž argumentuje filozoficky, v tomto prípade v oblasti filozofie ľudských práv, a oslovuje všetkých ľudí dobrej vôle. Cirkev ani kresťanská bioetika nie sú naklonené prijatiu medzi filozofmi moderne zaužívaného rozlišovania medzi osobou a ľudskou bytosťou. Kresťanská bioetika však explicitne nehovorí, že embryo je filozoficky osoba, skôr hovorí, že mu *patrí rešpekt vlastný osobe*.

Ako najsilnejší predpoklad (osobne by som skôr povedal: nepodloženú hypotézu) zdôrazňuje pán Černý svoju tézu, že sme pravdepodobne nečítali hlavné diela kritizovaného autora, teda Singera. Nevie, ako autor kritiky prišiel k tomuto predpokladu: pravdepodobne ho zmiatlo, že sa nesnažíme vychádzať v prvom rade zo Singerových myšlienok. Tu by sme chceli poznamenať, že sme radi, že sa nám podarilo získať dôležitý odstup. Napriek tomu, že poukazujeme na práve v rovnakom roku 2008 do slovenčiny preložené Singerovo dielo, čo možno náš kritik nepostrehol, chceli by sme na tomto mieste uznať istú našu možnú metodologickú nepresnosť. Táto má však z nášho pohľadu svoju príčinu.

V našom príspevku totiž naozaj nešlo o priamu analýzu už mnohokrát rozoberaných a oponovaných Singerových názorov. O tom nakoniec svedčí aj názov nášho príspevku. Možno sme nedokázali dostatočne poukázať na náš cieľ, ktorým bola recepcia Singerových názorov, prebiehajúca v novej vlne práve začiatkom 21. storočia, a jej *dôsledky*. Súčasne sme sa pokúšali poukázať na *vplyv* Singerových názorov na chápanie človeka a spoločnosti, preto sme našu úvahu postavili na odborných prameňoch, ktoré Singerove myšlienky dostatočne rozoberajú. Najviac nás totiž prekvapilo, že viacerí slovenských a nakoniec aj európskych etikov a moralistov (prof. Sýkora, prof. Mattei a koniec koncov aj David Černý) cítia potrebu túto teóriu zo začiatku 80. rokov minulého storočia znova oživiť, aj keď sám Singer jej už nevenuje skoro žiadnu pozornosť. Pôvodne sme to dávali do súvisu s časovým posunom, ktorý nám v našom priestore vytvorila novonadobudnutá sloboda (u európskych kritikov sme mysleli skôr na konštantu zotrvačnosti, ktorá je častá pre vedcov, ktorí vložili v istom čase mnoho osobných síl do istého súboja myšlienok, ako napr. už zmieňovaný prof. Mattei z Francúzska). Avšak možno bude odpoveď skôr prozaickejšia, daná možnosťami štúdia daných kritikov v anglosaskom svete a jednostrannou orientáciou niektorých ideologickejšie zmyšľajúcich odborníkov. Sme však koniec koncov presvedčení, že kritiku týchto názorov kvalifikovane rozvinuli mnohí odborníci už dávnejšie, konkrétne práve v dobe, kedy Singer svoje názory publikoval. A práve poukázanie na tento fakt bolo cieľom našej štúdie.

Chcel by som pána Černého upokojiť, že Singerovými myšlienkami sa na kolokviách morálnej teológie zaoberáme skutočne často: naposledy na Kolokviu profesorov a študentov morálnej teológie v januári 2013 v rakúskom Kremsmünsteri, kde sme sa zaoberali knihou Fransa de Waal *Primateen und Philosophen*, do ktorej niektoré kapitoly napísal práve Peter Singer. Diskusia žiaľasa prebehla v Černým kritizovanom nemeckom jazyku – tu je však treba si uvedomiť, že koniec koncov Singera rodina pochádza z Viedne a len katastrofami 20. storočia bol Peter Singer prinútený nájsť svoj nový domov práve v Austrálii.¹² Dokonca sme mali možnosť Petera Singera počúvať naživo v júni 2011 na univerzite v Grazi (kde sa okrem iného zúčastnil diskusie s Georgom Megglom o hraniciach slobody slova), kde sa však výrazne sám našej téme vyhýbal: jeho záujem sa dnes presúva viac do oblasti etiky ekológie a záchranu planéty pred dopadmi klimatických zmien.¹³

Možno je naše použitie slova speciizmus alebo druhizmus pre Černého mätúce, ale práve takto ho používajú rôzne Singera posudzujúce (hlavne stredoeurópske) školy. Nakoniec ho používajú aj autori Černým zostaveného zborníka s úvodným slovom pražského kardinála Duku.¹⁴ Samozrejme, že Singera určenie tohto pojmu sa viac blíži antidruhizmu, lenže aj profesor Sýkora vo svojej reakcii zdôrazňuje, že práve analýza termínu „speciizmus“ nie je vždy jednoduchá.

Súčasne by sme sa však chceli aj ospravedlniť, a to za niektoré naše formulácie pri preklade z cudzích jazykov. Pri preklade odborných prameňov sme sa skutočne dopustili chýb, ktorých si všimol aj David Černý. Nie všetky naše preklady totiž prešli správnou korektúrou. Tak napríklad musíme uviesť opravu vety: „Ak však konáme rovnako, avšak ako kritérium použijeme príslušnosť k druhu, podľa Singera jednáme druhisticky“,¹⁵ ktorá dostala posunutý význam. Obdobne aj obratom „demarkačnú líniu platnosti (mravných) práv“¹⁶ sa takisto zbytočne skomplikoval jej výklad. To isté platí aj o Černého námietke týkajúcej sa človeka a osoby ako vlastnosti. Tu vypadlo pri slabej korektúre slovo bytie a správne by veta mala znieť: „... že môžeme bytie človeka a osoby považovať za dve rozdielne vlastnosti...“ Tieto chyby nás výrazne mrzia a budeme musieť pri publikácii našich článkov oveľa viac dbať

12 De Waal, F. *Primateen und Philosophen*. München, Carl Hanser Verlag 2008.

13 Porov. Singer, P., *Leben retten. Wie sich Armut abschaffen lässt und warum wir es nicht tun*. Hamburg, Arche-Verlag 2010.

14 Porcarelli, A., Zastínění člověka v bioetické diskusi: lidské bytosti, či osoby? Přel. D. Černý. In: Černý, D. a kol., *Lidské embryo v perspektivě bioetiky*, c.d., s. 145.

15 Porov. Szaniszló, I.-M. V., Má človek vo vesmíre zvláštne postavenie medzi živočíchmi? Niekoľko kresťanských filozoficko-etických úvah k znovuoobjaveniu Singerových názorov o človeku, jeho zrode a jeho mieste medzi inými živočíchmi, c.d., s. 258; podľa Černý, D., Inocent-Mária V. Szaniszló o Peteru Singerovi, c.d., s. 889.

16 Porov. Szaniszló I.-M. V., tamtiež, s. 259; podľa Černý, D., tamtiež, s. 890.

na spätnú väzbu medzi dobrovoľníkmi a korektormi v jednej osobe a našimi názormi a citáciami. Nuž ale tam, kde sa buduje vedecké pracovisko, ktoré musí denne bojovať o svoju (aj finančnú) existenciu a dokazovať, že pestovanie vedy má rovnaký zmysel ako iné školské činnosti, tam sa asi takéto nedostatky budú objavovať pravidelne.

Čo sa Černého slov o našej dezinterpretácii Singerových myšlienok týka,¹⁷ radi by sme najprv poukázali na ich citovanie z diela autora, ktorý je v poslednom desaťročí považovaný za jedného z najlepších teologicko-etických analytikov Petera Singera, Alexandra Schlegela.¹⁸ Ten totiž tieto myšlienky priraduje práve Singerovi.¹⁹ Na ďalších podobných argumentoch ohľadne demarkačnej línie vnímania bolesti živej a neživej prírody bude ešte vhodné aj Sýkorovi trochu popracovať.²⁰

V súvislosti s Černého názorom „tak ať“²¹ by sme radi pripomenuli, že nepokladáme v 21. storočí za aktuálnu takú „modernú“ sociálne darwinovskú a utilitaristickú filozofiu, ktorá – citujúc Schockenhoffa – príslušníkom ľudského rodu (ľudským embryám, novorodencom, duševne postihnutým deťom alebo dementným pacientom po nenávratnej strate vedomia), ktorí rovnako ako my nesú ľudskú tvár, odoprie možnosť byť osobou a bude im dlžiť práva na ľudskú dôstojnosť.²²

Proti Černého kritike (Weberových) argumentov *ad verecundiam* apod. sa najprv pokúsime uviesť obranu z tábora konzervatívnych kresťanských mysliteľov. V nedávnej dobe sme mali možnosť recenzovať knihu Giampaola Crepaldiho *Katolíci v politike*. Autor sa v nej pokúša určiť stále aktuálne argumenty úcty k životu zoči-voči účelovým pojmom, medzi ktoré zaraďujeme aj argumentáciu Singera a jeho prívržencov: „Najdôležitejšou vecou je určiť, že ľudská osoba sa takouto stáva na ontologickej úrovni: teda príslušnosťou k svojmu bytiu. Človek má ‚svoju‘ prirodzenosť, teda nie je *niečím*, ale *niekým*.“

17 Porov. Černý, D., Inocent-Mária V. Szaniszló o Peteru Singerovi, c.d., s. 891.

18 Tento úsudok pochádza z elektronickej korešpondencie Szaniszló–Schockenhoff z 30. 5. 2013. V júni 2013 jubilujúci profesor z Freiburgu v Nemecku nám odpovedal na našu otázku o novej literatúre posudzujúcej Singerové názory práve potvrdením významnej úlohy diela Alexandra Schlegela *Die Identität der Person. Eine Auseinandersetzung mit Peter Singer* (Herder, Freiburg im Br. 2007), kde autor na konci svojej analýzy konfrontuje svoje myšlienky práve s Peterom Singerom. Najviac pozitív na Singerovom utilitarizme vidí paradoxne práve Schlegel, ktorý ale v konečnom dôsledku poukazuje na zošnúrovanosť, ktorá túto konštrukciu robí zjavne nepoužiteľnou, porov. s. 423.

19 Tamtiež, s. 421.

20 Porov. Sýkora, P., Singerova britva, druhizmus a výnimočné postavenie človeka vo vesmíre, c.d., s. 423. Mimochodom: kvalitný materiál nájde kolega Sýkora práve v morálne-filozofickej kritike Singerových myšlienok u prof. Düwella. Táto kritika by mohla tvoriť rámec našej budúcej polemiky. Porov. Düwell, M., *Bioethik. Methoden, Theorien und Bereiche*, c.d., s. 69-73.

21 Porov. Černý, D., Inocent-Mária V. Szaniszló o Peteru Singerovi, c.d., s. 894.

22 Porov. Schockenhoff, E., *Ethik des Lebens*, c.d., s. 54-55.

Na tento fakt zabúdajú mnohí, ktorí hovoria o práve zvierat, dokonca rastlín, kým na práva ľudského embrya sa zabúda. Kocúr je určite vyspelejší ako ľudské embryo z hľadiska funkčnosti, teda z hľadiska činnosti, ktoré vie robiť. Avšak toto neplatí na úrovni bytia, pretože kocúr nemá ľudskú prirodzenosť, zatiaľ čo embryo áno. Tento fakt neznamená, že by nebolo treba rešpektovať zvieratá a rastliny, ale hovorí o tom, že človek je neporovnateľne vyššie stvorenie, ktoré má jedinečnú dôstojnosť charakteru, a každý jeden človek má v sebe väčšiu hodnotu ako celý hmotný vesmír. Táto dôstojnosť človeka založená na bytí sa nesmie zamieňať so schopnosťou vykonávať určité funkcie.²³

Tento názor samozrejme vychádza z predpokladu uznania ľudskej prirodzenosti a dôstojnosti od počiatku ľudského života. Ak sa naopak argumentuje rozlišovaním medzi ľudskou bytosťou a osobou,²⁴ chceli by sme sa ohradiť proti Černého názoru, že toto je už v bioetike skoro ortodoxiou. Takto Černý totiž ideologizuje tento veľmi vážny problém. Tu sa však nejedná o „dogmatické“ tvrdenia, ale o nejednoduchý výklad – s dôsledkami, kde dokonca aj filozofia ako veda môže jednoducho prekračovať svoje kompetencie, napr. inštrumentalizáciou človeka! Pre kresťanskú filozofiu tu platí, že: „... ľudské embryo alebo človek v kóme naďalej vlastní plnosť ľudskej osoby, pretože jeho základné vlastnosti mu patria od prirodzenosti a iba fyzické alebo inštrumentálne prekážky mu bránia v ich plnom využívaní. Ich vykonávaniu síce môže byť bránené, ale ontologická príslušnosť tohto charakteru nemôže byť úplne neprítomná. To sa môže stať len v takom prípade, ak by sa človek premenil na inú skutočnosť, akou sám je.“²⁵

Dôležitou sférou takto videnej kresťanskej antropológie je aj spiritualita človeka a jeho schopnosť nadviazania vzťahu – a súčasne s tým aj jeho autonómia a sloboda, ktoré bránia jeho inštrumentalizácii: „To čo človeku patrí na základe jeho prirodzenosti, mu nemôže *nikto* vziať. Takto sú spiritualita a inteligencia súčasťou človeka. Toto sa dokazuje faktom, že mnohé naše poznávacie a najmä intelektuálne činnosti sa uskutočňujú bez priamej materiálnej podpory. Spiritualita človeka v ňom zakladá vzťahovú príslušnosť: teda ani nie tak schopnosť mať vzťahy *ako byť vzťahom*. Toto zase zakladá slobodu, čo nás oslobodzuje z okov existencie a dejín: človek je ovplyvnený životným prostredím, ale nie je ním určený. Človek teda nie je jednoduchou odpoveďou na podnet, nekoná iba kvôli zisku, ale je schopný dobročinnosti a lásky. Takto sa stáva ‚sám sebou‘ a bytím ‚pre seba‘, teda nikdy nemôže byť

23 Porov. Crepaldi, G., *Katolíck v politike. Príručka pre obnovu*. Prel. G. Martiniak. Bratislava, Nadácia Antona Tunegu 2013, s. 76-77.

24 Porov. Černý, D., Inocent-Mária V. Szaniszló o Peteru Singerovi, c.d., s. 895.

25 Porov. Crepaldi, G., *Katolíck v politike. Príručka pre obnovu*, c.d., s. 77.

použitý ako nástroj pre niečo iné. Táto jeho ľudská dôstojnosť je založená na tom, *čím je*, a nie na tom, *čo robí a čo má*.²⁶

Práve o tejto skutočnosti by sme chceli viesť dialóg či už s Černým, alebo so Sýkorom. Nie je totiž nič jednoduchšie ako nastoliť abstraktné problémy, ktoré by však v praxi nebolo možné alebo reálne nijako riešiť. Problémy obhajcov preferenčného utilitarizmu Singerovho typu však narážajú aj na metodológiu vedeckého poznania: „Singer zrejme nazerá na praktickú etiku spôsobom, akým sa nazerá na praktickú matematiku. To však etiku dehumanizuje.“²⁷

Ani pokus o „obmedzenie dôkazov na to, čo je možné vidieť len očami“,²⁸ nemôže prospieť skutočnému záujmu o pochopenie a pomoc človeku. Dostávame sa tu ku kritike istého typu vedeckého poznania, ktorú pregnantne sformuloval už zosnulý profesor Pinckaers z Belgicka, ktorý zdôrazňoval, že veda si musí dať pozor, aby neprekročila kompetencie, ktoré jej patria²⁹: „Problémom je tu istý druh vedeckého poznania, ktorý redukuje človeka podľa istých vedecky opísateľných fenoménov. Lenže pravé poznanie nepatrí iba vede. To, čo o človeku totiž vieme, vedu presahuje, dalo by sa povedať, že tu už veda nemá svoju kompetenciu. Toto poznanie vlastnime z titulu filozofického rozumu, ktorý je vlastný nám všetkým, teda nielen aktívnym ľuďom, pretože sa zakladá na poznaní zdravého rozumu.“³⁰

Na druhej strane moderní „konzervatívni kritici“ darwinistov a evolucionistov, ako napr. do češtiny preložený už spomínaní DeMarco a Wiker, dost podrobne poukazujú na základné problémy filozofov tohto typu, ktorých trochu vyzývavo a nadnesene nazývajú „obchodníci so smrťou“, kam zaraďujú aj Singera. DeMarco poukazuje na fakt, že hlavným problémom sa zdá byť tzv. darwinizmus, teda vymazanie všetkých základných rozdielov medzi ľuďmi a zvieratami tým, že sa všetci uvedú na rovnaký evolučný základ. Takto sa otvára cesta k zneuznaniu jedinečnej ľudskej dôstojnosti, pričom pochopenie ľudskej bytosti sa označuje ako *nefilozofické*. Ľudský druh sa teda charakterizuje iba ako istá fáza v pokračujúcom procese evolúcie.³¹ Singer takto odmieta akýkoľvek druh determinovanosti ľudskej podstaty.

Autor populárnych thrillerov posledných rokov Dan Brown ide – na rozdiel od Singera – vo svojich úvahách ešte trochu ďalej. Kým Singer ešte zaujima

26 Tamtiež, s. 77.

27 Porov. DeMarco, D. – Wiker, B., *Architekti kultury smrti*, c.d., s. 296.

28 Porov. Schockenhoff, E., *Ethik des Lebens*, c.d., s. 50.

29 Porov. Szaniszló, I.-M. V., *Tangenty vedy a viery: hľadanie vzťahu (morálnej) teológie k moderným humanitným vedám*. *Acta facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*, 8, 2011, č. 2, s. 27-41.

30 Porov. Crepaldi, G., *Katolík v politike. Príručka pre obnovu*, c.d., s. 77-78.

31 Porov. DeMarco, D. – Wiker, B., *Architekti kultury smrti*, c.d., s. 290-291.

záporné stanovisko k možnosti klonovania človeka a genetickým experimentom, Brown vníma genetické experimenty kladne: „ak vieme použiť eugenické techniky preto, aby sme zlepšili náš druh, evolúcia nám prikazuje to urobiť.“³² Netreba veľmi pripomínať nielen etické dôsledky takýchto názorov. Na tomto mieste by hádam nebolo od veci sa trocha zamyslieť nad tým, akého človeka vlastne chceme posudzovať a či skutočne čakáme na jeho budúci vývoj (prípadne na nadvládu inteligentnejších druhov z vesmíru). V prípade neúspechu našich úvah potom musíme so zahanbením uznať, že máme čo robiť, aby sme sa vyrovnali s (aj duchovnými) výdobytkami človeka minulosti.

Čo sa Singerovho pojmu bolesti týka, americkí autori poukazujú na to, že termín *posvätnosti života* sa tu nahradzuje termínom *kvality života*. Takto sa stáva rozhodujúcou len vedecky overiteľná a nie abstraktná antropologická predstava. Preto je pre preferenčných utilitaristov utrpenie znižujúce kvalitu života potrebné čo najskôr ukončiť. Lenže takto zabúdame na *realitu a hodnotu života*, teda na to, čo je najdôležitejším prvkom humanizmu. A môžeme vôbec namietat proti kvalite života pomocou argumentu nejakým spôsobom neúplne vyvinutej osoby?³³

Cesta z bolesti nebola jednoduchá ani v minulosti, avšak my sa dnes sotva učíme o tom, že utrpenie sa dá vnímať ako úlava a oslobodenie, ako možnosť k introspekcii a pokániu alebo očisteniu, seberealizácii a ospravedlneniu (alebo dokonca teologicky povedané: utrpenie môže viesť k dokonalejšiemu stavu blahoslavenosti). Tu v dejinách hodne pomohlo kresťanské chápanie (ucenie si) utrpenia – a táto kultúra utrpenia poznačila celé storočia bez toho, aby sa sama v utrpení, ktoré samozrejme volá po uzdravení, len utápala. Pomoc a núdza sú výrazom humanity, ktorá slávi úspech, alebo zlyháva.³⁴ Morálne konanie je nielen to, ktoré znižuje celkovú bolesť, ako nám to vysvetľuje Sýkora, ale aj to, ktoré pomocou skúsenosti utrpenia a smrti posudzuje ľudské skutky.³⁵ Ako v tejto súvislosti uzatvára Schlegel, hlavným problémom (okrem problematického chápania osoby) sa tu stáva strach pred prijatím budúcej bolesti.³⁶

32 Vybraté z interview D. Browna pre časopis Welt zo dňa 29. mája 2013. Porov. US-Bestsellerautor Dan Brown für Genexperimente. Dostupné z [www: http://kath.net/news/41477](http://kath.net/news/41477) [cit. 4. 6. 2013].

33 Porov. DeMarco, D. – Wiker, B., *Architekti kultury smrti*, c.d., s. 291.

34 Porov. Szaniszló, I.-M. V., *Etická analýza vývoja vzťahu pacienta a lekára v lekárskej etike modernej doby*. In: Humeník, I. – Zoláková, Z. (ed.), *Aké princípy vládnu zdravotníctvu?* Bratislava, Eurokodex 2013, s. 47.

35 Táto myšlienka tvorí časť Pinckaersovej definície morálnej teológie. Porov. Szaniszló, I.-M. V., *Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie I*. 2. vyd. Košice, Kňazský seminár sv. Karola Boromejského 2008, s. 10.

36 Porov. Schlegel, A., *Die Identität der Person. Eine Auseinandersetzung mit Peter Singer*, c.d., s. 424.

DeMarco a Wiker na záver pripomínajú, že Singer dehumanizuje človeka jeho ponížením na prvky vedomia, a takto diskriminuje jeho bytie, ak nie je podľa jeho gusta „zmysluplné“. Toto chápanie tak stojí v protiklade k personalistickej filozofii Jána Pavla II., ktorý hovoril, že je dôležitejšie viac milovať ľudské bytosti ako preferovať lepšie situácie.³⁷ A dodajme, že Sýkorov pokus o priradenie generovania vedomia zvieratám môžeme zaradiť práve k týmto prvkom vedomia.³⁸ Nakoniec zoči-voči bombastickým tvrdeniam o ortodoxii a utilitarizme uveďme názor holandského experta na bioetiku Marcusa Düwella, ktorý tvrdí, že v dnešnej bioetike sa v témach, ktoré načali Singer a jeho nasledovatelia, väčšinou neargumentuje utilitaristicky, ale pomocou slobodných práv, povinnosti solidarity a ľudskej dôstojnosti. Takisto Singerove zdôraznenia rovnosti, vzťahujúcej sa na naše povinnosti voči chudobným, sa v posledných debatách posudzujú skôr skepticky.³⁹ Najsystematickejšie však vyvracia základy Singerovho preferenčného utilitarizmu Schlegel, ktorý hovorí o „nedostatočnom zdôvodnení morálneho“ a celý „pohľad odnikadiaľ“ (Sýkora tu použil názov „Singerova britva“) považuje aj za logicky problematický. Nakoniec tu podľa jeho mienky ostáva silná neistota pri koncipovaní morálneho úsudku a pri zneužití Singerovej konštrukcie existuje vysoké nebezpečenstvo – z dôvodu neexistencie základných hraníc (ako je napr. étos ľudských práv) –, že sa pri etickom jednaní otvoria hranice „všetko je možné“, čo pre modernú bioetiku s nejasnou budúcnosťou môže znamenať skutočnú pohromu.⁴⁰

Záver

Myslíme si, že naše úvahy neboli tak povrchné, ako by to chcel niekto vidieť, skôr uvádzali pomocou argumentov renomovaných filozofov a teológov do diskusie. Na mnohé kvalitné argumenty zatiaľ ani jeden z publikovaných kritikov veľmi nereagoval (napr. na kritiku zámeny osoby s osobnosťou u Singera alebo na kritiku predurčenia bytia v preferenčnom utilitarizme podľa Schlegela). Skôr sa nám tieto kritiky podsúvaním Singerových citácií snažia ukázať autenticitu myšlienok austrálskeho filozofa. Zo strany kritikov by sme však radi videli práve reakcie na tieto myšlienky, aby sme ich vedeli porovnať s názormi, ktoré sme v našej úvahe vzali za smerodajné. K tomu by nám mohla poslúžiť napr. aj spoločná konferencia alebo projekt, na základe

37 Porov. DeMarco, D. – Wiker, B., *Architekti kultury smrti*, c.d., s. 296.

38 Porov. Sýkora, P., *Singerova britva, druhizmus a výnimočné postavenie človeka vo vesmíre*, c.d., s. 421.

39 Porov. Düwell, M., *Bioethik. Methoden, Theorien und Bereiche*, c.d., s. 68.

40 Porov. Schlegel, A., *Die Identität der Person. Eine Auseinandersetzung mit Peter Singer*, c.d., s. 422-423.

ktorého by sme mohli na stránky odborných periodík uviesť naše výsledky. Ani matematicko-analytická metóda kritiky typu „tak at“ Davida Černého (prípadne jeho „racionálna zviazanosť nasledovať argumenty tam, kam nás zavedú“), ani povýšenecký pokus o ignorovanie nášho článku ako „povrchného“ prof. Sýkorom tomuto dialógu zatiaľ nepomohli. Stále totiž platí Schockenhoffovo vyjadrenie, že len objasnením dôsledkov takého zaobchádzania s ľudským životom, ktoré podľa aktuálne-kvalitatívneho pojmu osoby protirečia základnej mravnej skúsenosti, sa môžu riešiť kritické problémy filozofickej etiky.⁴¹

Čo sa týka strachu z kresťanského chápania človeka ako „pána tvorstva“, zase musíme uviesť neopodstatnenú kritiku na pravú mieru. Človek sa svojim výsadným postavením v kresťanskej filozofii nestáva uzurpátorom a dominátorom vesmíru alebo planéty Zem, ale iba jej správcom. Náboženstvo, a kresťanské zvlášť, vždy ostro odsudzovalo akékoľvek týranie zvierat, aj keď na druhej strane ich konzumovanie môže niekto ako Singer k týraniu priraďovať. Pokusy rôznych filozofov, kam patrí aj ten Singerov, vyhodnotiť výsadné postavenie človeka v prírode ako filozofický predsudok, zlyháva práve na etickej skúsenosti ľudskej zodpovednosti, ktorú človek nemôže v žiadnom prípade prepožičať ani delegovať žiadnemu inému bytiu.⁴² Teda len vlastnosť, ktorá predurčuje bytie, môže byť chápaná ako tá, ktorá vie prevziať zodpovednosť za svoje skutky.⁴³ Povedané spolu so Schockenhoffom: zvieratá nie sú žiadne osoby, ktoré život vedomým rozhodnutím zodpovedne riadia, a mohli by tak byť jeden druhému niečo dlžní. Takto by sme totiž zahmlili aj praktickú ochranu zvierat samotných.⁴⁴ A nakoniec nie je v tomto utilitaristickom modeli možné garantovať všeobecné práva, dokonca ani nie tie ľudské.⁴⁵ Je potrebné ešte raz zdôrazniť, kam toto všetko môže viesť?

Poznámka šéfredaktora:

Touto odpoveďí polemika o druhizmu na tištých stránkach časopisu končí. Prípadné ďalšie príspevky, ktoré se budú k tomuto tématu vzťahovať, budú publikovány na webovej stránke Filozofického časopisu.

-pd-

41 Porov. Schockenhoff, E. (ed.), *Medizinische Ethik im Wandel. Grundlagen-Konkretion-Perspektiven*. Ostfildern, Schwabenverlag 2005, s. 92.

42 Porov. Schockenhoff, E., *Ethik des Lebens*, c.d. s. 226.

43 Odpoveď Černému. Porov. Černý, D., Inocent-Mária V. Szaniszló o Peteru Singerovi, c.d. s. 889.

44 Porov. Schockenhoff, E., *Ethik des Lebens*, c.d. s. 565-566.

45 Porov. Schlegel, A., *Die Identität der Person. Eine Auseinandersetzung mit Peter Singer*, c.d., s. 423.